

EOC
EUROASIAN
ONLINE
CONFERENCES

GERMANY

CONFERENCE

**INTERNATIONAL CONFERENCE ON
SCIENCE, ENGINEERING AND
TECHNOLOGY**

Google Scholar

zenodo

OpenAIRE

doi • digital object
identifier

eoconf.com - from 2024

INTERNATIONAL CONFERENCE ON SCIENCE, ENGINEERING AND TECHNOLOGY:
a collection scientific works of the International scientific conference –
Hamburg, Germany, 2026 Issue 3

Languages of publication: Uzbek, English, Russian, German, Italian,
Spanish,

The collection consists of scientific research of scientists, graduate students and students who took part in the International Scientific online conference « **INTERNATIONAL CONFERENCE ON SCIENCE, ENGINEERING AND TECHNOLOGY** ». Which took place in Hamburg 2026.

Conference proceedings are recommended for scientists and teachers in higher education establishments. They can be used in education, including the process of post - graduate teaching, preparation for obtain bachelors' and masters' degrees. The review of all articles was accomplished by experts, materials are according to authors copyright. The authors are responsible for content, researches results and errors.

BOSHLANG'ICH SINFLARDA MEDIA TA'LIMNING O'RNI

Qarshiboyeva Manzura

Jizzax davlat pedagogika universiteti talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada boshlang'ich sinflarda media ta'limning pedagogik, ijtimoiy va metodik ahamiyati kompleks tarzda tahlil qilinadi hamda uning o'quvchilarda tanqidiy fikrlash, axborotni saralash va tahlil qilish, shuningdek, raqamli savodxonlik ko'nikmalarini shakllantirishdagi o'rni ilmiy asosda yoritiladi. Tadqiqot media ta'lim nazariyasi bo'yicha yetakchi olimlar, jumladan David Buckingham, Renee Hobbs va Sonia Livingstone ilmiy qarashlariga, shuningdek, UNESCO hamda OECD tomonidan ishlab chiqilgan media va axborot savodxonligi bo'yicha xalqaro konsepsiyalarga tayanadi.

Tadqiqot jarayonida aralash metodologiya qo'llanilib, boshlang'ich sinf o'quvchilari ishtirokida tajriba-sinov ishlari, pedagogik kuzatuv va so'rovnoma metodlari orqali ma'lumotlar to'plandi. Olingan natijalar media ta'lim elementlarini o'quv jarayoniga integratsiya qilish o'quvchilarning axborotni tanqidiy baholash, media xabarlarining mazmunini anglash va xavfsiz raqamli muhitda ongli harakat qilish ko'nikmalarini sezilarli darajada rivojlantirishini ko'rsatdi. Shuningdek, media ta'lim darslarning interaktivligini oshirishi va o'quvchilarning motivatsiyasini kuchaytirishi aniqlandi.

Maqolada boshlang'ich ta'lim tizimida media ta'limni tizimli va bosqichma-bosqich joriy etish zarurati asoslab beriladi hamda amaliy tavsiyalar ishlab chiqiladi. Tadqiqot natijalari milliy ta'lim tizimini xalqaro standartlar asosida modernizatsiya qilish jarayonida muhim nazariy va amaliy ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: media ta'lim, media savodxonlik, boshlang'ich ta'lim, tanqidiy fikrlash, raqamli savodxonlik, axborotni tahlil qilish, axborot xavfsizligi, pedagogik innovatsiya, integratsiyalashgan ta'lim, xxi asr ko'nikmalari

Kirish. XXI asrda axborot oqimining keskin ortishi va raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi ta'lim tizimi oldiga yangi vazifalarni qo'ymoqda. Bugungi kunda bolalar erta yoshdan boshlab internet, mobil qurilmalar, ijtimoiy tarmoqlar va turli multimedia platformalari orqali axborot qabul qilmoqda. Raqamli muhitning kengayishi natijasida nafaqat axborot olish imkoniyatlari ortdi, balki noto'g'ri, manipulyativ yoki zararli kontent ta'siriga tushish xavfi ham kuchaydi. Shu bois media ta'limni boshlang'ich sinflardanoq tizimli ravishda joriy etish dolzarb pedagogik masalaga aylandi. UNESCO media va axborot savodxonligini demokratik jamiyatning asosiy kompetensiyalaridan biri sifatida e'tirof etadi va uni ta'lim tizimining barcha bosqichlariga integratsiya qilishni tavsiya etadi (UNESCO, 2011). Xususan, boshlang'ich ta'lim bosqichi shaxsning dunyoqarashi, axborotni qabul qilish va baholash ko'nikmalari shakllanadigan muhim davr hisoblanadi. Aynan shu yoshda bolalarda tanqidiy fikrlash elementlari, mustaqil xulosa chiqarish qobiliyati va axborot madaniyati asoslari rivojlana boshlaydi.

Raqamli transformatsiya jarayonlari shuni ko'rsatadiki, an'anaviy savodxonlik tushunchasi kengayib, endilikda u raqamli va media savodxonlik bilan uzviy bog'liq holda qaralmoqda. OECD tadqiqotlariga ko'ra, o'quvchilarning raqamli matnlarni tushunish va tahlil qilish qobiliyati ularning umumiy akademik natijalariga bevosita ta'sir ko'rsatadi (OECD, 2021). Demak, boshlang'ich ta'lim jarayonida media ta'lim elementlarini integratsiyalash nafaqat axborot xavfsizligini ta'minlash, balki umumiy o'quv kompetensiyalarini rivojlantirish uchun ham zarurdir. Shuningdek, UNICEF bolalarning raqamli muhitdagi ishtiroki tobora ortib borayotganini ta'kidlab, ularni xavfsiz va mas'uliyatli raqamli fuqarolik tamoyillariga o'rgatish muhimligini qayd etadi (UNICEF, 2017). Bu esa media ta'limni faqat texnologik ko'nikmalar bilan cheklab qo'ymasdan, axloqiy, huquqiy va ijtimoiy jihatlarni ham qamrab oluvchi kompleks pedagogik jarayon sifatida ko'rib chiqishni talab etadi. Ilmiy adabiyotlarda media ta'lim shaxsning tanqidiy fikrlashi, ijodkorligi va kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantiruvchi muhim omil sifatida baholanadi (Buckingham, 2003; Hobbs, 2010). Boshlang'ich sinflarda media ta'limni joriy etish orqali o'quvchilarda axborotni tanlash, tahlil qilish, solishtirish va baholash ko'nikmalarini shakllantirish mumkin. Bu esa kelajakda ularning ijtimoiy hayotda faol va ongli ishtirokini ta'minlaydi.

Adabiyotlar sharhi. Media ta'lim va media savodxonlik tushunchalari so'nggi o'n yilliklarda ta'lim nazariyasi va amaliyotining muhim yo'nalishiga aylandi. Ilmiy adabiyotlarda media savodxonlik ko'pincha axborotni izlash, tahlil qilish, baholash va yaratish qobiliyatlarini o'z ichiga oluvchi ko'p qirrali kompetensiya sifatida talqin etiladi. UNESCO media va axborot savodxonligini insonning axborot muhitida ongli va mas'uliyatli ishtirokini ta'minlovchi asosiy ko'nikmalar majmui sifatida ta'riflaydi (UNESCO, 2011). Ushbu yondashuv media ta'limni nafaqat texnik ko'nikmalar, balki tanqidiy fikrlash va fuqarolik ongini rivojlantirish vositasi sifatida ko'rsatadi. Nazariy jihatdan media ta'lim konstruktivistik pedagogika tamoyillariga tayanadi. Buckingham, David (2003) media ta'limni madaniy va ijtimoiy kontekstda talqin qilib, o'quvchilar media matnlarni passiv qabul qiluvchi emas, balki faol talqin qiluvchi subyektlar ekanligini ta'kidlaydi. Uning fikricha, media savodxonlik o'quvchilarga media xabarlarining yashirin maqsadlari va ideologik asoslarini anglash imkonini beradi. Shunga o'xshash yondashuvni Hobbs, Renee (2010) ilgari suradi. U media savodxonlikni besh asosiy kompetensiya orqali tushuntiradi: kirish (access), tahlil (analyze), baholash (evaluate), yaratish (create) va ishtirok etish (act). Ushbu model boshlang'ich ta'lim jarayonida media ta'limni bosqichma-bosqich joriy etish imkonini beradi. Ayniqsa, yosh o'quvchilarda vizual va audiovizual materiallarni tahlil qilish orqali tanqidiy fikrlashni shakllantirish samarali usul sifatida ko'riladi.

Bolalar va raqamli muhit o'rtasidagi o'zaro ta'sirni o'rgangan tadqiqotchilar media ta'limning erta yoshdan boshlanishi zarurligini ta'kidlaydilar. Livingstone, Sonia (2009) bolalarning internetdan foydalanishi ularning ijtimoiylashuv

jarayoniga sezilarli ta'sir ko'rsatishini qayd etadi. Uning tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, media savodxonlik darajasi yuqori bo'lgan bolalar onlayn xavflarga nisbatan ancha barqaror va ongli munosabat bildiradi. Xalqaro miqyosda olib borilgan empirik tadqiqotlar ham media ta'limning akademik natijalarga ijobiy ta'sirini tasdiqlaydi. OECD (2021) hisobotida raqamli matnlarni tushunish va tahlil qilish ko'nikmalari o'quvchilarning umumiy savodxonlik darajasi bilan bevosita bog'liqligi qayd etilgan. Bu natijalar media ta'limni an'anaviy fanlar bilan integratsiyalash zarurligini ko'rsatadi. Bundan tashqari, UNICEF (2017) bolalarning raqamli huquqlari va xavfsizligini ta'minlashda media savodxonlikning muhim rolini ta'kidlaydi. Hisobotda boshlang'ich ta'lim bosqichida raqamli fuqarolik (digital citizenship) elementlarini o'qitish bolalarning ijtimoiy mas'uliyatini oshirishi qayd etilgan. So'nggi tadqiqotlarda media ta'limni STEAM va fanlararo yondashuv bilan bog'lash tendensiyasi kuzatilmoqda. Media vositalaridan foydalanish orqali o'quvchilarda ijodkorlik, kommunikativ kompetensiya va muammoli vaziyatlarni hal qilish ko'nikmalari rivojlanadi. Shu bilan birga, ayrim olimlar boshlang'ich sinflarda media ta'limni joriy etishda o'qituvchilarning tayyorgarlik darajasi va metodik ta'minot yetarli emasligini muammo sifatida ko'rsatadilar.

Metodologiya. Mazkur tadqiqot boshlang'ich sinflarda media ta'limning o'quvchilarning tanqidiy fikrlashi va raqamli kompetensiyalariga ta'sirini aniqlashga qaratilgan bo'lib, aralash metodologik yondashuv (mixed-methods approach) asosida tashkil etildi. Tadqiqotda miqdoriy va sifat usullar uyg'unlashtirildi, bu esa o'rganilayotgan muammoni kompleks tahlil qilish imkonini berdi. Nazariy asos sifatida media va axborot savodxonligi bo'yicha xalqaro konseptual modellardan foydalanildi, xususan UNESCO tomonidan ishlab chiqilgan Media and Information Literacy (MIL) konsepsiyasi hamda Hobbs, Renee (2010) tomonidan taklif etilgan media savodxonlik modeli tadqiqotning metodologik asosini tashkil etdi. Tadqiqot umumiy o'rta ta'lim maktablarining 3–4-sinf o'quvchilari orasida olib borildi. Tanlanma tasodifiy tanlash usuli asosida shakllantirilib, jami 120 nafar o'quvchi jalb qilindi. Ularning 60 nafari tajriba guruhiga, 60 nafari esa nazorat guruhiga ajratildi. Shuningdek, 8 nafar boshlang'ich sinf o'qituvchisi va 4 nafar maktab ma'muriyati vakillari tadqiqot jarayonida ishtirok etdi. Tajriba guruhi uchun 8 hafta davomida media ta'lim elementlari integratsiyalashgan maxsus dastur asosida darslar tashkil etildi, nazorat guruhi esa an'anaviy o'qitish metodikasi asosida ta'lim oldi.

Tajriba dasturi fanlararo integratsiya tamoyiliga asoslanib ishlab chiqildi. Media ta'lim elementlari ona tili, o'qish va tabiatshunoslik fanlariga uyg'unlashtirildi. Dars jarayonida o'quvchilar multfilm va qisqa videolarni tahlil qilish, reklama mazmunini aniqlash, axborotning ishonchliligini tekshirish, "haqiqiy yoki soxta axborot" mashqlarini bajarish hamda oddiy media mahsulotlar yaratish faoliyatlarida ishtirok etdilar. Ushbu yondashuv media savodxonlikni alohida fan sifatida emas, balki kompetensiyaviy ko'nikma sifatida shakllantirishga

qaratildi. Ma'lumotlarni yig'ish jarayonida bir nechta tadqiqot vositalaridan foydalanildi. O'quvchilarning media savodxonlik darajasini aniqlash maqsadida diagnostik testlar ishlab chiqildi. Test savollari axborotni tahlil qilish, manbani baholash va xabar maqsadini aniqlash ko'nikmalarini o'lchashga yo'naltirildi. Bundan tashqari, dars jarayonida tizimli kuzatuv amalga oshirildi va o'quvchilarning faolligi hamda media materiallarga munosabati qayd etildi. O'qituvchilar bilan yarim tuzilgan intervyular o'tkazilib, media ta'limni joriy etish jarayonidagi metodik yondashuvlar va mavjud muammolar tahlil qilindi. Baholash mezonlari OECD tomonidan belgilangan 21-asr kompetensiyalari indikatorlariga moslashtirildi. Yig'ilgan miqdoriy ma'lumotlar statistik tahlil usullari orqali qayta ishlanib, tajriba va nazorat guruhlar o'rtasidagi farq Student t-testi yordamida aniqlandi. Natijalar 95 foizlik ishonchlik darajasida baholandi. Sifat ma'lumotlari esa kontent-tahlil usuli yordamida kodlashtirilib, tematik tahlil asosida umumlashtirildi. Bu jarayon o'qituvchilar fikrlaridagi asosiy tendensiyalar va pedagogik samaradorlik ko'rsatkichlarini aniqlash imkonini berdi. Tadqiqot vositalarining ishonchligi Cronbach's Alpha koeffitsienti yordamida tekshirildi va $\alpha = 0.87$ natija qayd etildi, bu esa yuqori ichki moslik darajasini ko'rsatadi. Mazmuniy validlik mutaxassislar ekspert bahosi orqali ta'minlandi. Tadqiqot dasturi xalqaro metodik tavsiyalarga, jumladan UNICEF hamda UNESCO ko'rsatmalariga muvofiq ishlab chiqildi.

Natijalar va muhokama. Tadqiqot natijalari boshlang'ich sinflarda media ta'lim elementlarini tizimli ravishda integratsiya qilish o'quvchilarning media savodxonlik darajasi va tanqidiy fikrlash ko'nikmalariga sezilarli ijobiy ta'sir ko'rsatganini tasdiqladi. Tajriba guruhi va nazorat guruhi o'rtasida o'tkazilgan diagnostik test natijalari tahlili shuni ko'rsatdiki, tajriba guruhi o'quvchilarining yakuniy ko'rsatkichlari boshlang'ich natijalarga nisbatan statistik jihatdan ahamiyatli darajada oshgan ($p < 0.05$). Nazorat guruhida esa o'zgarish minimal darajada kuzatildi. Xususan, tajriba guruhi o'quvchilarida axborot manbasini baholash, xabar maqsadini aniqlash va vizual materialni tahlil qilish ko'nikmalarida sezilarli o'sish qayd etildi. O'quvchilarning 72 foizi reklama va axborot matnlari o'rtasidagi farqni to'g'ri aniqlay oldi, 68 foizi esa soxta va ishonchli axborotni ajratish vazifasini muvaffaqiyatli bajardi. Nazorat guruhida bu ko'rsatkich mos ravishda 39 va 34 foizni tashkil etdi. Bu natijalar media ta'limni fanlararo integratsiya asosida tashkil etish samarali pedagogik mexanizm ekanligini ko'rsatadi. Kuzatuv va intervyu natijalari ham miqdoriy ma'lumotlarni tasdiqladi. Tajriba guruhi o'quvchilari dars jarayonida faolroq ishtirok etdi, savollar berish va o'z fikrini asoslab bayon qilishga intildi. O'qituvchilar media materiallar bilan ishlash o'quvchilarning darsga qiziqishini oshirganini va muloqot madaniyatini rivojlantirganini ta'kidlashdi. Bu holat konstruktivistik yondashuvning samaradorligini yana bir bor tasdiqlaydi.

Olingan natijalar OECD (2021) tomonidan qayd etilgan raqamli matnlarni tushunish va tahlil qilish kompetensiyalari o'quvchilarning umumiy akademik

natijalari bilan bog'liqligi haqidagi xulosalar bilan mos keladi. Shuningdek, tadqiqot natijalari Hobbs, Renee (2010) tomonidan taklif etilgan media savodxonlik modeli amaliy jihatdan samarali ekanligini ko'rsatdi, chunki tajriba jarayonida o'quvchilar nafaqat tahlil qilish, balki oddiy media mahsulotlar yaratish faoliyatida ham ishtirok etdilar. Natijalar UNESCO tomonidan ishlab chiqilgan Media and Information Literacy konsepsiyasida belgilangan kompetensiyalarning boshlang'ich ta'lim bosqichida ham muvaffaqiyatli shakllanishi mumkinligini tasdiqlaydi. Ayniqsa, erta yoshda media savodxonlikni rivojlantirish o'quvchilarning axborot xavfsizligi va raqamli muhitdagi mas'uliyatli xatti-harakatlarini mustahkamlashga xizmat qiladi. Biroq muhokama jarayonida ayrim muammolar ham aniqlandi. O'qituvchilarning ba'zilar media ta'lim metodikasi bo'yicha yetarli tajribaga ega emasligini bildirdi. Shuningdek, texnik vositalarning yetishmasligi ayrim mashg'ulotlarning samaradorligiga ta'sir ko'rsatdi. Bu holat media ta'limni muvaffaqiyatli joriy etish uchun o'qituvchilar malakasini oshirish va moddiy-texnik bazani mustahkamlash zarurligini ko'rsatadi.

Xulosa. Mazkur tadqiqot natijalari boshlang'ich sinflarda media ta'limni tizimli va fanlararo integratsiya asosida joriy etish o'quvchilarning media savodxonlik darajasi, tanqidiy fikrlash ko'nikmalari hamda raqamli kompetensiyalarini rivojlantirishda samarali pedagogik mexanizm ekanligini tasdiqladi. Tajriba guruhi ko'rsatkichlarining statistik jihatdan ahamiyatli darajada oshgani media ta'lim elementlarining o'quv jarayoniga kiritilishi nafaqat axborotni tahlil qilish qobiliyatini, balki o'quvchilarning mustaqil fikrlash va asosli xulosa chiqarish malakalarini ham kuchaytirishini ko'rsatdi. Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, boshlang'ich ta'lim bosqichi media savodxonlik asoslarini shakllantirish uchun qulay va samarali davr hisoblanadi. 8 haftalik tajriba dasturi doirasida o'quvchilar axborot manbalarini baholash, xabar maqsadini aniqlash, vizual materiallarni tahlil qilish hamda oddiy media mahsulotlar yaratish kabi ko'nikmalarni muvaffaqiyatli egalladilar. Bu esa UNESCO tomonidan ilgari surilgan Media and Information Literacy konsepsiyasining amaliy jihatdan asoslanganligini yana bir bor tasdiqlaydi. Natijalar shuningdek OECD tadqiqotlarida qayd etilgan raqamli matnlarni tushunish va tahlil qilish kompetensiyalari o'quvchilarning umumiy akademik muvaffaqiyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi haqidagi xulosalar bilan hamohangdir. Demak, media ta'limni boshlang'ich sinflarda joriy etish nafaqat axborot xavfsizligi va raqamli madaniyatni shakllantiradi, balki o'quvchilarning umumiy o'quv faoliyatiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shu bilan birga, tadqiqot davomida aniqlangan metodik va texnik cheklovlar media ta'limni keng miqyosda joriy etish uchun tizimli yondashuv zarurligini ko'rsatadi. O'qituvchilarni qayta tayyorlash, maxsus metodik qo'llanmalar ishlab chiqish hamda ta'lim muassasalarini zarur texnik vositalar bilan ta'minlash muhim omillar hisoblanadi. Umuman olganda, media ta'limni boshlang'ich ta'lim tizimiga integratsiya qilish zamonaviy axborot jamiyati talablariga mos, ilmiy asoslangan va istiqbolli yo'nalish sifatida baholanishi mumkin. Kelgusida ushbu yo'nalishda kengroq

miqyosdagi empirik tadqiqotlar o'tkazish hamda longitudinal kuzatuvlar orqali media ta'limning uzoq muddatli ta'sirini aniqlash maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Buckingham, David (2003) *Media ta'limi: Savodxonlik, ta'lim va zamonaviy madaniyat*. Kembrij: Polity Press.
2. Hobbs, Renee (2010) *Raqamli va media savodxonlik: Harakat rejasi*. Vashington, DC: Aspen Institute.
3. Livingstone, Sonia (2009) *Bolalar va internet: Katta umidlar, murakkab haqiqatlar*. Kembrij: Polity Press.
4. OECD (2019) *PISA 2018 natijalari (I jild): O'quvchilar nimani biladi va nimalarni bajara oladi*. Parij: OECD Publishing.
5. OECD (2021) *XXI asr o'quvchilari: Raqamli dunyoda savodxonlik ko'nikmalarini rivojlantirish*. Parij: OECD Publishing.
6. UNESCO (2011) *O'qituvchilar uchun media va axborot savodxonligi o'quv dasturi*. Parij: UNESCO Publishing.
7. UNESCO (2018) *Media va axborot savodxonligini global baholash tizimi: Mamlakat tayyorgarligi va kompetensiyalar*. Parij: UNESCO Publishing.
8. UNICEF (2017) *Raqamli dunyodagi bolalar: Dunyo bolalarining holati 2017*. Nyu-York: UNICEF.
9. Potter, W. James (2013) *Media savodxonlik*. 6-nashr. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
10. Kellner, Douglas va Share, Jeff (2007) 'Tanqidiy media savodxonlik, demokratiya va ta'limni qayta qurish', *Media savodxonlik: O'quv qo'llanma*, Nyu-York: Peter Lang, 3–23-betlar.